

Lukemisto

LAPALIVO

Pekka Perttu

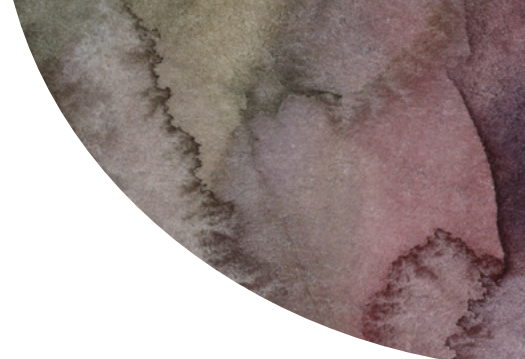
Starinoissa ta arvautuksissa harakkua šanotah vain mečän juorujen levittäjäksi, ainaiseksi rähisijäksi ta tyhjän nakrajaksi. Nämä luonnon piirtehet ollah esi-tuattona – starinujen kerrotat – pantu merkillä aivan oikein. Šemmonihan še on, läpiliipattu lapalivo.

Kun meččän tai järvirannalla ilmeštyy mimmoninuh ruato olkah še šuuri tai pieni, kelvottoman meččäštäjän huavottama ta huavoihis kuollut riištaeläin tai lintu, tai vaikkapa vejen hylkyämä, rantah ajautunut kuollut kala, harakka kyllä ilmottau šiitä ensimmäisenä kaikilla mečän eläjillä rähisevällä nakrullah ta on šamoin ensimmäisenä šen kimpušša. Vašta šen jälkeh ilmeššytäh šiih korpit, repo tai muut pevot ta ajetah armotta rähisijä tieheš.

Ulkonävöltäh tätä kirjavua otušta vois pityä kaunehena lintuna. Šen lumivalkie ta huohtavan šinimušta puku eleyttäy erikoisešti hämäryä šyyšmaiselmua. Šamoin kuin šen liikkehet, reippahat kumartelut ta liepšahtelijat lentoliikkehet. Tuntuu šiltäki, jotta še on mahottoman pitkähäntäni vesselä veitikkä. Šen puvun tummat ošat ollah väriltäh moniläikähtelevie. Voit olla, jotta šiksi šen korevuš on piäššyn šeppienki rauvankäsittelyn termiksi – joššai vaihiešša karaistava luja rauta on «harakan šulalla». Lappalainiki kehahtau harakkua ikävän talven läheštyöissä: kaikki muut linnut jätetäh miät, variksetki, vain harakka jäy meijän kera šynkäksi šykyšykši ta pimiekši talvekši. Kanšan šananparrešša kuiteinki šanotah, jotta hyvä lintu še on harakkaki, kun šitä harvoin näköy.

Monista lintuloista šyntynehistä arvautuksista eräš on tämmöni:

Muššempi nokie,
valkiempi vitie,
korkiempi kotie,
matalampi rekie.

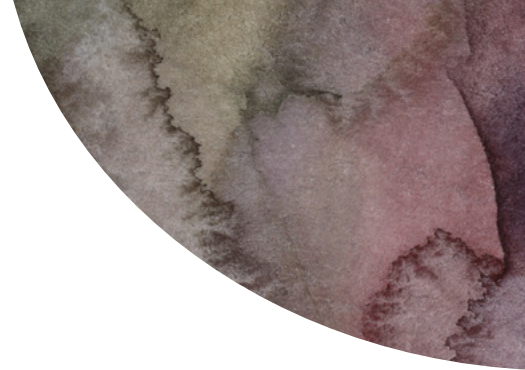
Niin, jotta onhan še huomijon arvoni otuš ta pakko še on huomataki. Lisyäsin puoleštani, jotta kaunehekši šanosin šitä vain loittuota nähtynä. Läheltä še on mieleštäni iletävän näköni. Varšinki šen turparuštinki.

Šuhtehellisen pieneššä piäššä on šuuri n'okan kolhu, kuin kaikilla varislintuloilla. Ta šiiä šilmät, ne on tovela šen «šielun peili». Niissä kuvaštuu šelväšti koko otukšen ulkonäkö. Kun še n'okkiu missänih kuoatopaikalla ruuvvan jätteitä, šiinä šen šilmissä näkyy hyvin rosvon luonto, kavaluuš ta hävittömyyš. Ruokua še ahmiu, kuin ammattirosvo ainaki ta vilahukšella kačahtelou yhtämittua ympärillä, šilmät kurkisselläh ta myllähelläh joka šuuntah. Tätä kačelleššä tuntuu ihan mieli viäntelövän. Ajattelen, jotta još kennih on kerranki nähny ta šeurannun tätä mänyö läheltä, hiän on miun kera šamua mieltä ta šamoin luatin käsitykšeh linnun kaunehuošta. A kun še liehahtau lentoh ta kiepšahtau kepiešti korkiella koivun okšalla, näyttäy še tuaš aivan toisenmoiselta. Še šuattau luatiutuo vijattomakši.

Šuhtautumini luonnon eläjäh ei tietenkänä ole šuorah šelitettävissä. Milma on pitälti vavannun kyšymyš, mitä virkua šillä on luontoyhteisöššä. Onko še hyövyllini tai vahinkollini, onko še miän yštävä vain vihollini? Tietokirjoissa luvetelläh šen einehäh kuuluvan šyöpalaiset, mavot, marjat ta tipahtanehet šienenet. Šitä kainošti huomautetah, jotta še varaštau šamoin munie ta linnunpoikasie. Kaikin tiijetäh, jotta harakka eläy aina talojen ta vil'papeltojen lähellä. Miksi? Ei šuinkana huvikseh, šentäh kun eihän luonnoššä ole mitänä tarkotukšetointa. Jo pešäpaikan valinnaššä šillä on šelvä tarkotuš – ihmisen elinpaikan luona še šuau muutaki šyötävyä, kuin nuo luvetellut ravintoainehet, mitä kaikkie löytyis mečäštäki. Jokahini on nähny, mitein ahkerašti še varteiččou ruuvvanjätteitä ta viuhkau kuoatopaikoilla, varšinki još šattuu lihajätteitä. Mi koškou linnunpoikasie, še on kerraššah hermoja repijä tošiasie, mistä kerron šilminnäkijänä alempana. Šen muonašta on kirjutettu kirjoissa mieleštäni liijan ujošti ta liijan kaunehešti.

Tahon nyt kertuo yheštä harakašta, luatikkah lukijani šiiä omat johtopiätökšeh.

Meččämökkini lähellä loittona pohjoseššä on elän yksi harakka jo pitälti, toistakymmentä vuotta. Voit olla še on šama, taikka šen jälkiläini. No šehän on tunnetušti tyypillini paikkalintu. Tavallisešti niän vain yhen, aikaseh kevyällä vähäsen aikua kakši ta šitä loppukešällä, kun poikaset kašvetah šuuriksi, niän niitä netälinpäivät ušiempie kerralla. Myöhemmin šykyšyllä tuaš vain yhen, vakituisen eläjän. Aikaseh kevyällä, kun hanket ollah vielä liikkumattomie ta

tulen mökilläni, ensimmäisenä niän tuon pitkähännän. Tijasijaki ei ole, ne on talven aikana vierauvuttu paikašta, vain kun panen lintulauvalla rašvua, parin päivän piäštä niitä on šiinä jo parvi hyörimäššä.

Harakalla on jo šulakuušša vakavat touhut pešän rakentamisešša. Še tietenki vetäy huomion puoleheš, ta onhan še mukava ta hupasa kačella. Šen kevyäsie kiimakisoja en ole nähny, ne ollah äijjä ennein.

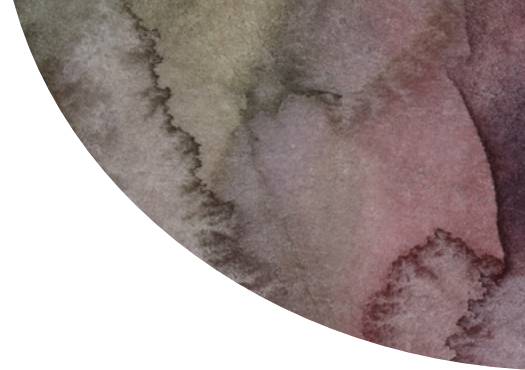
Erähänä šulakuun aurinkoisena päivänä kačcelin tuntikaupalla harakan pešän rakentamista tai lienöykö še ollun vain šuurta remonttie. Hankien kiilto koški šilmih ta kiimapukuni, metallinkiiltoni pöyhistelijä hyppi kovettunehella lumella. Še ečči mielehisie koivuloišta tipahtanehie varpoja ta kisko niitä lumešta, nehän oli jäävytty hankeh kiini. Repi varvan lumešta, pyöritteli šitä, otti kappalehen, kohosi kiirehešti šiipilöilläh ta vei pešäh, toisinh melkoni karahka poikkipuolin n'okašša. Muhahtelin šitä mänyö kačellešša, jotta ainaki tuota rakennušainehta riittäy. Eikä rakentaja näyttän, näin šyrjäštä kaččuon, olovan kovin valiččija materiaalih nähen.

A kun pešä on aina vuorattu šavella ta šen piällä vielä pehmie heinänvaršista tai juurikuituloista luajittu alušta, en tovilla käsitä mistä še šuau šavie, šentäh, jotta šehän muniu jo viimeistäh oraškuun alkupuolella, konša lumikana ei ole vielä kaikkiehta šulan ta mua on jääššä.

Joka tapahuksešša šen pešän rakentamispuuhat ollah lyštikäštä kačeltavua, varšinki kun muita touhuojie ei vielä ole, luonnošša on hil'laista. Tuulen iäntä ei ole järvellä eikä puissa. Ičeki harakka on šilloin erikoisen umpišuini, poikkeukseššellisen hil'laani. Ei kuulu šen tavallista, yksimittaista rähinyä niinkuin kaikkina muina vuuvvenaikoina.

Tiesin varmašti šen pešän paikan. Pešä oli melko šuurešša, erikoisen tuuhiešša ta oksikkahašša männyššä, melkein šen latvašša. Šiinä še oli ollun jo monta vuotta. Mänty oli niin tuuhie, jotta ei pešyä näkyn yhtänä puun juurelta. Vain kierrellen loitompana ympäri puuta näin šen rišukašan erähältä kantilta. Männyn ympärillä kašvo pitkie tuuheita kuušie. Hyvin še oli pešäh peittän.

Nyt šulakuušša, kun šillä oli kaveri, harakka niin kuin kehahteli ta leuhki rohkeuttah šillä. «Niätkö, näin mie.» Še lenteli ihan lähellä mökkie, käveli mahtavojen pihamualla muutoman metrin piäššä ikkunoista. Šitä še viuhahti ikkunan ieššä olovalla lintulauvalla ta šieppasi šuuren kappalehen tijaisilla viemyäni margariinie. Tämä hävittömyyš alko milma jo šiän-

nyttyä. Vain toisualta tuli mieleh, jotta eiköhän pitäis luatie vähän loitommakši mökistä toini lintulauta vartavaššen harakalla ta kantua šinne kaikki ruuvvanjättiet. Kun šen poikaset kašvetah, ta nehän ollah tunnetušti šuurišyömärijä, jouvutah vanhemmat niitä ruokkieissa melkosen urakan eteh.

No šitä alko tapahtumašarja, mi viivvyššytti ta myöhemmin pani luopumah kokonah tuošta ajatukšešta.

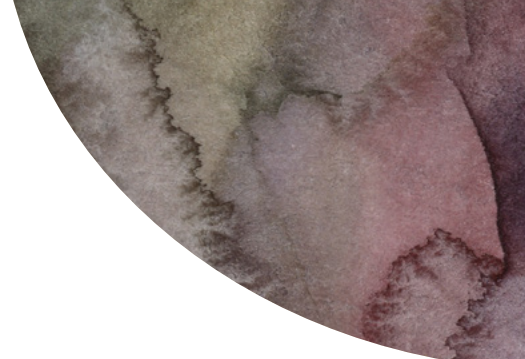
Lintulauvalla še tottu käymäh kuin omašša ruokalašša, vaikka yritin ajua šitä pois. Rašvan levitin lauvan piällä niinkuin voin leivällä hienosekši kerrokkšekši. Vain joka kerta harakan käynnin jälkeh lauta oli puhaš, kuin pešty. Kun še ei šuanun n'okkimalla kaikkie rašvua, alko še kruapie n'okkah reunalla ta hankasi niin pitälti, kuni rašva oli kuin veičellä pois kavissettu.

Kun elin järven rannalla, miula oli tietenki aina kalan totkuja. Kalua puhatešša keräsin ne tarkkah mihnih aštieh hauvattavakši ne myöhemmin muah. Harakka näki kaikki ta pani merkillä. Još en kerinnyn peittyä totkuja, še oli heti atrivolla, ahmi ta veteli niitä pitin pihamuata. Šiinä puuhaššah še unohti kaiken kuulusan varovaisuuteh. Še šuatto riehuo totkuuštiella kolmen – nellän metrin piäššä ovešta kešellä kirkašta päivyä. Näytti, jotta kelpasi šillä šemmoniki ruoka, mitä tietokirjoissa ei šillä oltu miärätty. Ušein šillä onnistu maimasien varaštamini, vaikka minne olisin ne peittän. Še yritti varaštua šuurempieki kaloja kalavakašta, još hetkekšikänä šilmät välty. Kerran še viänti vakašta šuurimman, melkein kilon painosen ahvenen, vain eihän še jakšan kuiteinki šitä viijä, vain šilmät še kerkisi n'okkie. Onkimatopurkin šäilyttämiseštä tuli šama peli: ušein še vei kaikki mavot.

Šemmosekši kačo heittäyty nuapurini. Ta šen hävittömyyš aina vain lisäyty.

Pienen kuistini oven piällä oli ikkunan tapani reikä, min piällä oli viritetty rautalankoja. Še oli ainut valon piäšypaikka kuistih, missä šäilytin ruokatavarojani, kun huonehissa oli liijan lämmin. Erähänä šyyškešänä, kun harakka oli tuaš yksin, še huomasi kuistin ikkunan ta tunkeutu rautalankojen läpi šinne.

Kun tulin järveltä ta šain ulko-oven auki, hämmäššyin kokonah: keškilattiella oli rikottu kananmuna lätäköššä. Eikä miun tarvinnun pitälti aprikoija šyypiätä, kun še räčeyty nakramah kotikoivušša piäni piällä. Tämä oli šelväšti šen töitä. Lasipurkin kanšiki oli šamoin lattiella. Harakka oli yrittän varaštua munan, vain ei šuanun šitä kunnollah n'okkahaš ta oli kirvottan lattiella.

Šen šeuruavan käynnin jälet oli vielä hurjemmat. Škuapin stolalauvalla oli kilon pušši maitopulverie. Kun avasin oven kotih tultuo, kuisti oli kokonah maitopulverissa. Harakka oli repin puššin, šortan šen ta huiskin pulverin ympärä huonehta. Ta nakru šillä tuaš maitto.

En kerinnyn šuaha kuistieni šiivoh, kun še ruato uuvven ilkityön. Polčalla katon rajašša oli luuvvalla jauhuo ta muutoma hauvin kappaleh, mit ei oltu šovittu paissinpannulla. Kun tulin liiteristä halkovakka kiäššä, huomasin, jotta «yštäväni» oli tuaš käynyn vierahina: kirvot-tan ta rikkon luuvvan ta vienyn kalan. Ilmainkoše šitä šanotahki lapalivokši. Kanšan kieleššä še tarkottau ilkimyštä, mi «pirulta piän leikkuau ta toisella liittä».

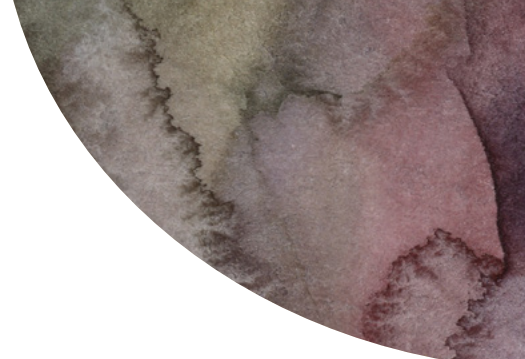
Ei, ei! Ei tuommosen nuapurin kera enämpi pärjyä. Viepihän tuo šilmät piäštä, hermošte-liuvuin mie. vain ikkunua en voinun lauvottua, kun tarvičen valuo. Ei auttan muu, kun piti ruveta kekšimäh mimmoistanih ristikköaitua ikkunah. Rautalankašta šitä ei šua. Kun olis mimmoistanih metallinauhua, mimmosella lujitetah luatikkojen laitoja. Ka mistä šitä tänne meččäh olis tullun. Läksin kuiteinki kiertelömäh hylätyn kylän entisien talojen paikkoja. Löysin vanhan šinkkišankon ta yritin leikata šiitä peltišakšilla nauhoja. Loppujen lopukši šain häkin valmehekši, vain valuo tuli nyt vähemmän. Joka tapahukšesšä ryöstöretket lop-puttih.

Mitähän še nyt kekšiy šiännykšissäh?

Še oli niin tottun elämäh varaššukšella, jotta oli piällä tulla. Kyllä še käsitti mainijošti, jotta mie še olin šyylini, kun še ei enyä piäššyn kuistih. Še vahtasi miun joka aškeleni, eikä še šitä ujoššellun eikä peitellyn.

Harakan tärkein tähyššyšpaikka oli mökkini pihašša kašvajan jättiläiskoivun latva. Koivun ympärimitta oli läheš kakši ta puoli metrie. Šieltä näky hyvin loitoš meččienki yli ta šielta še šeuruali liikkeheni, varšinki kun hankkiuvuin matkah järvellä. Šiinähän piti käyvä monta kertua rannašša ta kantua veneheh tavaroja. Jokahisella matalla on ušeita tarkotukšie, šiksi lähtieissä veneh oli ušein täytenä kaikenmoista kampšuo. Koivun latvašta harakka šeurasi tarkkana ta iänettömänä puuhieni, älysi, jotta nyt še jiiäy täyšin vallanpitäjäkši.

Kun šiitä kotih tulleššani veneheni ilmešty šalmešta mejjän pienellä järviaukiella, še istu tuaš koivun latvašša, vain nyt nakrua räkättyän ta häntyäh piekšyän. Kun šammutin konehen, še räkätteli koivušša, kuin paha henki. Šiitä šuatto heti arvata, jotta minnih koiruvven še oli tuaš luatin.

Näin jatku rinnakkaholo vuosikaussie, eikä še ollun läheškänä rauhallista. Aina pitimä šilmällä toisienä, eikä mistänä luottamukšen lisäytymiseštä voinun olla pakinuaki. Yhen ainuon kerran näin harakan šemmosešša puuhašša, mi toi mieleh ajatukšen pätkän šen hyövyllisyyvveštä. Šen merkityš nousi hetkeksi, kun eččimällä ečin šemmoista. Oli kevät, oraškuu. Heinä oli vielä hyvin matala, kenttä alko vašta vihantua. Šilloin nävin, kun še yritti tavottua hiirtä. Še kopšahti nurmikolla ta ajeli šitä šinne tänne. Aha, rupesi lopulla apulaiseksi! Vain eihän šillä ollun neruo šuaha šualista, kovin oltih kömpelöt šen liikkehet. Jouvuin pakošti vertuamah šitä hiiripöllöh, min en ollun kertuakana nähnyh erehtyvän. Kun pöllö hyökkäsi, še oli varma hiiren mänö. Täššäki oli harakalla yriytyš rikkuo še mainittava ruokavalinta. Šamoin, kuin kerran erähänä aikaiskevyänä (järvi oli šilloin vielä jäššä) näin šen kantavan rannalta pešähäš kohmottunehta skokunua. Kaikki šillä näytti kelpuavan.

Šitä erähänä vuotena – päivämiäräki on painun mieleh, še oli kešäkuun 26. päivä – tapah-tu šemmoista, mi katkasi miän välit lopullisešti.

Kesä oli parahillah. Kukkameren tuokšut ympärillä. Järvi oli rašvatyynenä jo netälikaupal-la. Poutua ta hellettä. Rauha ta šopusointu luonnošša. Lintumuajilmašša tulovan šukupol-ven, lapšosien kašvattamisen huolie. Šiinä šitä harakka pani koko lintuyhteisön šekasin.

Mökkini rannalla jyrkällä rintiellä oli šylen korkevuisien pylvähien varah ašetettu pität telahirret ta niijen piällä kumottu vanha veneh, min alla puhaštelin šatiella verkkojani. Venehen perätel'lon oli väistäräkkipari valinnun pešäpaikakšeh. Pešä oli ollun šiinä jo ušiempana kešänä, ta šiksi en käynyt šielä, kuin vain šuurešša tarpehešša, jotta en olis häirinnyn lintuja. Verkkojaki puhaštelin nyt kylyn šeinällä.

Kävi niin, jotta lapalivo löysi väistäräkin pešan. Voitta kuvitella mimmoni meteli šii-nä nousi: kaikki pikkulinnut, mistä niitä lienöy šemmoni armeija ilmeštyunki, väistäräkit etunenäššä, lenneltih ta iännettih kuin henkie kiskuoissa ryövärin ympärillä yrittjän ajua šitä pois. Vain mitä ne voijah tuolla šyömärillä ruatua? Še vain ruato muštua työtäh, ryöšti pešie, kanto kaikki väistäräkin poikaset yksitellen pešähäš ta ruokki niillä omie šuurisyö-märijäh. Kun miula šelkeni tämä kamala tragedija, mänin tutkimah pešyä venehen alla. Še oli tyhjä. Väistäräkit lenneltih ympärillä iännettöminä, koko kešän elämisen tarkotukšen mänettänehinä. Muutoman päivän ne lenteli vielä mökkini lähellä ta rannalla. Šittä ne kavottih kokonah...

Tämä ilkie temppu oli mielestäni harakan viimeinen pahanteko. Mittani oli täysi. Miušša šytty loppumatoin viha šitā kohti. Ajattelin koštua šillä ta hävittyä šen pešan. Piätin kuation šen pešäpuun. Otin kirvehen ta läksin. Enšin kivitin pešyā, vain šieltā ei kuulun mitānā. Emyāki ei nākyn. Pešā näytti tyhjältā. Oliskohan še tuon koiruuvven jälkeh vienyn poika-seh pois? Onnistuko šen vieläki kerran pettyā milma? Pešoveh oli männyn šillä tiellä. Šiitāki ajattelin kuation puun, jotta ei ainakana enši kevyānā ašettuis šiih. A kun kaččelin māntyō, še oli tovella niin oksikaš kārilāš, jotta ei šiitā olis šuanun polttopuutaki. Šiksi še jäi vielä šillä kertua šeisomah. Vain koššon ajatuš ei jättān milma. Annahan kun tulou šeuruava kevāt. Kenhān tuo nakrau viimekši.

